

pokolenj. Dekle ni vir navdiha, kaj šele bogstvo! Zato je govor o immanentnem bogu („vom innern Gott getrieben“: An eine junge Dichterin), prirojenem pevskem duhu (Orglar). „Pel je v sužnosti železni Jeremij žalost globoko; pesem svojo je visoko Salomon pel o ljubezni. Komur pevski duh sem vdihnil, z njim sem dal mu pesmi svoje“: erotika torej pred erosom! (Tu dobiva sicer nevzdržno, zgolj simbolično pojmovanje Prešernove ljubezni neko podkrepitev!) Podobno Dobroslav v Neiztrohnjenem srcu (ki ga zato in iz drugih razlogov datiram v leto 1843. ali 1844.): priroda ga je navdihovala, a pel je „od ljubezni ran“.

*

Bolj kot etos svoje satire, je izrazil Prešeren še nekaj drugega z besedami: „Es liegt mir viel an der Zahl 20, als dem Duplo der 10 Gebothe Gottes“ (Čopu 5. februarja 1832.), namreč zavest o vzvišenosti in normativni veljavi osebnega sveta, čuvstvo lastnega zakonodajstva, dà bogopodobnosti, oblast „visokega gromovnika“:

Naj misli, kogar bi pušice te zadele,
da na visoki vrh leté iz neba strele.

Psihična reakcija so hipi duševne malodušnosti, nezadovoljstva s seboj in svojim delom.

*

Davna želja po ustanovitvi slovenskega lista se je leta 1843. uresničila, a Prešerna so — namenoma — pozabili povabiti. (Motiv pozabljenega pevca Dobroslava.) Tedaj je pisal Vrazu: „Mein Name in der slovenischen Welt ist verschollen. Ich arbeite 7 Stunden bei dem Herrn dr. Crobath, um 2 Stunden bei der alten — Metka trinken zu können.“ (29. julija 1843.) *Ob desetletnici Sonetnega venca* ga je spet obšla misel na življenjsko usodo in posmrtno slavo. Odgovoril si je s prigodnico (?) Ob šestindvajséti obletnici smrti gospoda Valentina Vodnika. Z odgovorom je modificiral odgovor Sonetnega venca.

SREČANJE

V L A D I M I R B A R T O L

V Vinkovcih sem izstopil, da bi presedlal na vlak, ki vozi proti Ljubljani. Vreme je bilo deževno. Zato sem sklenil, da kar na postaji prebijem oni dve uri, ki sta mi ostajali do odhoda. Sédel sem v restavracijo, naročil čašo piva in začel, da bi pregnal dolgčas, listati po časo-

pisu. Od zunaj so mi doneli na uho žvižgi lokomotiv in ropotanje koles. Semtertja je zazvenel vmes rezki glas postajnega načelnika. Potniki so prihajali in odhajali. Vrvelo je kakor v mravljišču.

Nenadoma je stopil nekdo predme in mi pozorno pogledal v obraz. Tako sem bil presenečen, da bi bil skoraj spustil časopis iz rok. Zagledal sem visokoraslega in širokoplečega mladega moškega, ki je upiral svoje oči vame.

Zasmejal se je.

Tedaj sem ga spoznal.

„Ti si, Miklavčič?“ sem vzkliknil.

„Jaz sem, kakor vidiš“, mi je odvrnil z veselim smehljajem.

„Presneto si se potegnil, odkar se nisva videla“, sem dejal in ga premeril od glave do pete. „Skoraj bi te ne bil spoznal.“

„Tudi jaz sem nekaj časa študiral, ali si, ali nisi“, je pristavil in mi krepko stisnil roko. „Potem sem pa le odločil, da si ti in nihče drugi.“

Sédel je poleg mene in nekaj trenutkov sva se radovedno ogledovala.

V Trstu sva bila sošolca v nižji gimnaziji, pozneje naju je prevrat razdružil in tako sva se po desetih letih sedaj prvič zopet sešla. Spominjal sem se ga kot neznatnega, suhljatega fanta, zato me je izprememba v njegovi zunanosti tako osupnila. Če bi ne imel istih jasnih modrih oči, istih krepkih, stisnjenih ustnic, istega nekoliko predrzno naprej pomaknjenega čela in iste bradavice na licu, bi ga pač nikoli ne bil spoznal. Kajti tudi glas se mi je zdel nekam drugačen, nekako moški in teman, samo iz smeha je zvenel še vedno stari France Miklavčič.

„Kam si namenjen?“ me je vprašal.

„Domov“, sem mu odvrnil. „Pravkar sem odslužil vojake.“

„To se ti civilna obleka zopet prilega“, je dejal smeje. „Dobro poznam ta občutek. Dà — tega pač ne veš, da sem služil nekaj časa kot podčastnik v naši vojski?“

„Ne, tega res nisem vedel“, sem mu odvrnil začudeno. „Kako pa si zašel med vojake?“

„Na zelo preprost način. V peti šoli sem padel iz štirih predmetov, prišel je prevrat in preseliti smo se morali v Jugoslavijo. Domače razmere so bile tesne in tako sem lepega dne sédel v vlak in se peljal v Beograd, kjer so me sprejeli v podoficirsko šolo.“

„Tega si ne bi bil nikoli mislil!“ sem vzkliknil. „Tako miren si bil vedno, tako tih in droban. Prav nič vvojaškega nisem videl v tebi.“

Nasmehnil se je.

„Malce si se pa vendarle zmotil“, je dejal. „Mlinarja se spominjaš? Onega atleta, veš, ki naju je v prvih razredih kar z eno roko dvignil v

zrak? S tistim sva se zadnje leto vsako jutro pred poukom vežbala v teku, skokih, metanju kopja in lahki atletiki sploh. Pri tem opraviu sem pokazal — moram priznati — veliko več vztrajnosti kakor pri knjigah. Nemara sem zato tudi padel — če ni bilo seveda še kakih drugih vzrokov“ (pri teh besedah se je Miklavčič rahlo nasmehnil), „eno pa sem vendarle dosegel: telesno sem se razvil, močen sem postal. Popravil sem ono, v čemer me je bil Bog pred drugimi prikrajšal. Ali nisem imel prav?“

„Gotovo. Samo temu se čudim, da o vseh teh stvareh nisem ničesar vedel. Pripovedoval si zmerom, da postaneš inženjer, konstrukter ali nekaj podobnega. Visoko si letal. Pa tudi, kolikor vem, si bil vsaj prva leta med najboljšimi v razredu. Sicer te pa nisem mogel nikoli prav pogoditi. Vedno si se mi zdel nekam čuden in sam zase.“

„Pustiva te stare zadeve. Ali ne bi rajši kaj pila? Na najino nepričakovano svidenje? Sušo čutim v grlu. — Vina!“ je zaklical.

Prinesli so nama pijače; Miklavčič je natočil, trčila sva in izpila.

„In ti? Kam potuješ?“ sem vprašal.

„V Bosno. Na svoje novo službeno mesto. Dà — nisem ti še povedal: uradnik pri pošti sem. Zmerom bolj proti jugu me potiskajo. To je v štirih letih moja peta premestitev.“

„Kako?! Saj to je vendar proti pravilom!“

„Če hočem biti iskren,“ je dejal z nekakim prekanjenim smehljajem, „sem vsemu sam kriv. — Večne avanture, kaj hočeš?“

„No, to si se pa pošteno izpremenil“, sem se odkritosrčno začudil. „Človek te kar ne spozna več. Včasih si se mi zdel, ko da ne znaš šteti do pet.“

Na ves glas se je zasmel.

„Ta je pa lepa!“ je vzkliknil. „Ti bi menda hotel, da bi ostal tak, kakršen sem bil, ko mi je bilo štirinajst let?! Saj vendar tudi ti nisi več isti.“

„A jaz sem hodil ves čas kolikor toliko ravno pot“, sem mu ugovarjal. „Ti pa si se, skoraj bi dejal, v temeljih preokrenil.“

„Različne prilike, življenje“, je dejal.

„Skakal si na levo in desno“, sem ga zopet napadel. „V šoli nisi vzdržal, pri vojakihi nisi vzdržal in sedaj te premeščajo iz kraja v kraj kakor lokomotivo.“

Zopet je prasn timer smeh.

„Kakor lokomotivo, praviš? In vendar mi je gibanja še vedno veliko premalo. Proklete vezi! Ali veš, da sem jo hotel že dvakrat popihati v tujsko legijo? Komaj, da so me prijatelji zadržali.“

Razjezil sem se.

„Menda si ob pamet“, sem rekel. „Kaj te ščiplje, da nimaš miru?! Vzemi rajši knjigo v roko in končaj študije.“

„Vidovićevo šolo poznaš? Po njegovi metodi sem se učil in napravil maturo. A kaj sem dosegel s tem? Meni se hoče življenja, izživljanja, naglega, burnega izživljanja. Nisem ti še povedal, zakaj sem šel od vojakov?“

„Ne, nisi mi povedal.“

„Imel sem nekaj z ženo nekega svojega predstojnika, starejšega narednika. Vražje prizore sem doživel takrat. Poslali so me drugam, nekam v črnogorske hribe. Puščoba. Dolg čas. Kaj čuda, če so me kmalu obdolžili, da spravljam mlado vaško lepotico ob dober glas?! Ljudje so tam precej vročekrvni in kmalu bi jo bil skupil. Kaj so hoteli? Odpustili so me, čeprav sem veljal za vrlega vojaka. Misliš, da sem se potem umiril? Takrat sem šele začel! Drugo za drugo sem polagal na tla. Kakor da je šinil hudič vame. Letal sem iz kraja v kraj: bil sem trgovski potnik, agent tvrdke s sumljivimi predmeti, prodajalec razglednic, tajnik nekega zakotnega urada in ne vem, kaj še vse. Dokler me ni dobila v svoje poboljševanja željne roke mlada nedolžnost, ki mi je pihala tako dolgo in tako vztrajno na dušo, da sem se vpisal v Vidovićevo kurz in dovršil gimnazijo. Sprejeli so me v državno službo in z izpremembro mesta sem izpremenil tudi dekle. Javkanje in od solz premočena pisma. Pa kdo bi se oziral na onih par kapljic?! Med svetovno vojno je teklo v potokih.“

„To je podlost!“ sem vzkliknil razburjeno.

„Ne bom se branil“, je dejal mirno in popil kozarec vina. „Življenje je tako. Dobro sem se učil od njega.“

Zagugal se je na stolu in se naslonil daleč nazaj. Gledal mi je v oči in se izzivalno smehljaj. Nadaljeval je: „Tudi sedaj so me iz podobnih razlogov poslali v drug kraj. Pravcato zmedo sem povzročil v mestecu. Nič novega sicer. Kamor pridem, se zgodi nekaj podobnega. Iz majhnih prizorov nastane polagoma velik škandal. Ženske se začno sovražiti med sabo in moškim postanjem kmalu trn v peti. Obstanek mi je nemogoč in pošljejo me drugam. Kakor nalašč! Takrat sem namreč navadno že kraja do grla sit. Zemlja je strahovito dolgočasna dolina. Hotel bi vsaj, da bi se za izpremembro zopet slišalo regljanje strojnic in grmenje topov, kakor takrat od Soče. Gotovo bi tičal sedaj v prvih strelskih jarkih. Nekaj dejanja bi prišlo tako v to klavrno vsakdanjost in puščobo. Sam Bog, da so vsaj še ženske na svetu!“

„Nisi edini, ki ga slišim tako govoriti“, sem dejal navidezno hladno, v resnici pa ves trepetajoč od prikritega ogorčenja. „Tudi drugod sem že srečal podobne ljudi. Nekaj skupnega je v vas vseh. Večno ste nezado-

voljni, nemirni, nikjer niste doma in neprestano vas vidiijo na potu. Hlastate za izpremembami in mečete se iz omame v omamo. Vse višje cilje ste pokopali. Kaj čuda, če gre pri takih razmerah svet k vragu!“

„Kaj te to briga? Pusti ga, naj gre!“ je vzkliknil. „Življenje je samo v trenutku. Njega izrabi. Nisem študiral filozofije. Vendar bi se upal poučiti marsikaterega učenega pridigarja. Kaj mi mar, kaj bo za menojo! Samó da je sedanost moja!... Prej sem ti omenil kmetsko dekle, ki sem jo spravil baje ob dobro ime. Vidiš, to je bil tak trenutek. Po njenih pogledih sem spoznal, da sem ji bil, še ne dvajsetleten podnarednik, všeč. Nekoč sem jo ogovoril in stvar se je začela razvijati sama od sebe. Lagal sem ji na debelo in ona je srebala moje besede kakor medico. Kakšni diletanti smo bili včasih! Še čuvstev, ki smo jih zares imeli, si nismo upali priznati. Sedaj je bilo baš obratno; čim bolj sem se zavedal, da lažem, tem gladkeje mi je tekla beseda iz ust. Morda zato, da bi samega sebe prevpil ali pa nemara celo iz veselja nad zlim delom samim. Vrag vedi! Svetó mi je verjela. Kakšna umetnost, speljati jo v gozd in se z njo pozabavati?! Vendar enega ne bom nikoli pozabil. Tistega širokega, obupno začudenega pogleda namreč, ki me je zadel potem, kakor da bi me hotela z njim vprašati, kaj sem ji storil. Tako pogleda morda obstreljena košuta lovca, ki se ji je približal s puško v roki. Ne lažem: zadel me je prav v dno srca. Vendar človek je slab. Prav ta pogled je bil, ki je razpihal vse strasti v meni. Lotila se me je prava pravcata lovska bolezen. Iskal sem samo še prilike, kako bi jo utešil. Postal sem podoben zveri, ki je željna krvi. Sam bi bil pljunil nase.“

Nisem se mogel premagati več. „Navaden prostak si!“ sem mu zabrusil v obraz.

Čudno. Moje besede so šle mimo njega, kakor da se ga sploh ne tičejo.

„Kaj morem zato?“ je povzel. „Zapri divjega lovca za dve ali tri leta v ječo. Ko bo prost, bo znova sledil divjačino, makar da si mu obesil deset čuvajev za pete... Dà, čuvaji!“ je vzkliknil nenadoma na glas. „Tem bi moral pisati zakone jaz! In divjačini šele! O nekaki emancipaciji govore. Kakšna emancipacija neki? Ko pa mora ženska na odprtem polju zmerom podleči moškemu. En sam način zmage poznam zanjo: oltar! Vse drugo je samo bolj ali manj spretno izbegavanje lovцем in drugim zalezovalcem. Kje bi se naj merila z moškim? V moči nemara? Udarec, pa ji je lahko za vselej odklenkalo. V razumnosti? Ko pa nima niti najmanjšega spoštovanja do dejstev. V znanosti? Premalo je objektivna. V umetnosti? Smisla za organizacijo, ki je zanjo potreben, ji manjka. Doma je samo v igri in plesu. Moškemu bi hotele biti ženske enake? Materinstvo, nosečnost jim bosta večni verigi. Brez teh bi pa

ženske ne bile več ženske. Kaj so dosegli s svobodo zakóna in žene boljše v Rusiji? Da se potepajo po ulicah v mestih cele jate sestradanih otrok, podobnih gladnim volčičem. Starši so jih zavrgli in država ne more skrbeti za vse. Rečem ti: strahota bo, ko bodo dorasli v volkove. Ali je kje kaj, kar jim bo sveto? Najtrdnjši opori: družino in vero, so jim razbili. To so dosegle ženske s svojo enakopravnostjo. Brezumnice! Silile naj bi rajši nazaj v postave srednjega veka! Takrat je bila žena možu madona. Kaj je sploh lahko žena možu drugega, kakor madona ali kurtizana? Kvečjemu še: tovarno živinče. Madone so se naveličale biti. Kaj jim sedaj še ostane? — ‚Žena bodi možu pokorna!‘ tako je ustanovila cerkev. Kaj hočeš pametnejšega?! Naprtila je močnejšemu in razsodnejšemu odgovornost. — Prišli so pa prenapeteži in izgovorili veliko besedo: *demokracija*. Pariške ulice so odmevale od vpitja: *liberté, égalité, fraternité*! Svetovna vojna je kronala njihovo počestno modrost. — Narodi so kakor ženske. Daj jim svobodo in nasedli bodo prvemu zapeljivcu. Gódi njihovim strastem, povečuj njihove slabosti, laskaj se njihovi ničemurnosti — in proglasili te bodo za velikega politika. Dà! ‚Svobodne‘ volitve, enaka pravica za vse, demokracija! Kateri vrag si je izmislil te tri kruljave hudiče?! Večino tvorijo zmerom neumni. Enakopravnost? Vlada neumnih, oziroma njihovih kreatur: zapeljivcev in priležnikov ljudstva. Da bi jih že enkrat zlodej pobral! Bolje bo skrbel za narod omejen absolutist, ki ima interes, da je ljudstvo z njim zadovoljno, kakor deset prefriganih politikov, ki si neprestano tiče v lasih. Kaj šele, če je toliko razsoden, da si ume izbrati v svojih svetovalcih pametne može! Sicer pa, kaj me briga vse to?! Naj žive, kakor hočejo. Boli me samo ta neizmerna, brezkončna neumnost. ‚Splošna izobrazba!‘ — velika krilatica našega časa. Z drugimi besedami: iz znanosti in umetnosti so napravili vlačugi. Otrokom so dali vžigalice v roke. Ali je čudno, če nastajajo požari?! Ljudje so se od pamtveka delili v take, ki vedo, in v take, ki ne vedo. Sedaj pa hočejo še v Indiji odpraviti kaste, namestu da bi njihov sistem prenesli v Evropo! Vse bisere so pometali v blato, svinjam pred rilce! ‚Enakopravnost za vse‘ — hudič je blodil okoli in zašepetal te besede zavrženemu ljudstvu na uho. Židje, zapostavljeni in zaničevani, so bili, ki so dvignili visoko rdeči prapor enakosti. Ko so opravili svoje, jih je treščila železna pest zopet ob tla. Namestu njihovih kljukastih nosov se je zarežal Evropi poševnooki obraz Tatarov. Različni . . . idzeji, vredni nasledniki nekdanjih velikih kanov in orientalskih despotov, so vzeli oblast v roke. Barjak, ki so ga sedaj zavihteli, je bil rdeč od — krvi. In to se imenuje diktatura proletariata! ‚Diktatura proletariata!‘ Kakšen anahronizem! Diktatura neumnih nad pametnimi, diktatura nevednih

nad onimi, ki vedo! Kaj čuda, če postavljajo učenjake pred zid?! In še slišiš bedake, ki tulijo o enakosti, svobodi in bratstvu! Dovolj sem videl in na lastni koži izkusil, da se drznem tako govoriti. Če bi meni dali pisati postave! Tak red bi napravil, da bi se še mačka ne upala dihati na glas.“

Strmel sem.

„Kaj te je pičilo, da si se tako razvnel?“ sem ga vprašal. „Povej, odkod tebi take filozofske tirade? Kaj ti prav za prav mar svetovni red in žensko vprašanje, ki ga sam na tako drastičen način rešuješ?“

Zasmejal se je.

„Čemu se čudiš?“ mi je odvrnil. „Kaj misliš, da zato, če sam temeljito tičim v močvirju, ne morem videti, kod drži prava pot? Če misliš, da se človek ravna po svojem spoznanju, premalo poznaš ustroj njegove notranjosti. So ljudje, ki prikrojé svojo filozofijo po svojih željah in strasteh. Ti so po vrsti najnižji. Kajti onih, ki si o svojem dejanju in nehanju sploh ne dajejo nobenega računa, ne morem imenovati ljudi. Večina nas je takih, ki vidimo sicer, kako in kaj, se pa na to ne oziramo, temveč slepo sledimo svojim nagonom. Redki so oni izbranci, ki usmerjajo svoje življenje po svojem najboljšem spoznanju.“

Nenadoma se je sklonil naprej in dejal — glas se mu je pri tem čudno izpremenil — zelo tiho: „Ali se spominjaš Lene Sattnerjeve? V licej je hodila. Vsako jutro smo jo srečavali na vrtu Lipskega trga.“

„One plavolaske z velikimi, modrimi očmi? Spominjam se je nekoliko. Lepo dekle je bila.“

„Veš, kje sem jo zadnjikrat videl? V Celovcu. Rečem ti: navadna pocestna cipa.“

„Nemogoče,“ sem dejal skrajno začuden. „O njej bi si ne bil nikoli kaj takega mislil. Saj je bila vendar pravi tip meščanskega dekleta.“

„In vendar se je zgodilo. Tega menda ne veš, da je bila moje prvo dekle?“

„Ne, tega nisem vedel. Sicer pa — ali nismo bili vsi malce zaljubljeni vanjo?“

„Mogoče. Toda z mano je bilo drugače. Kdaj sem se bil prav za prav zagledal vanjo, ne morem natančno povedati. Spominjam se pa, da sem vselej, odkar sem jo bil opazil, zardel, če sem jo srečal. Srce mi je začelo tako burno utripati, da ga še dolgo potem nisem mogel pomiriti. Pri neki šolski prireditvi sva se naposled spoznala. Če bi ti umel opisati, kaj se je takrat godilo v meni! V glavi mi je bobnelo, kakor od daljnega groma in ves sem bil zmeden. Kakor mesečen sem taval med ljudmi in nikogar nisem spoznal. Udje so mi drgetali kakor po pravkar prestani hudi bolezni.

Lica so mi gorela in v grlu me je dušilo, da sem se bal, da mi bo zmanjkalo sape. Ves omotičen sem samo iskal, kje bi ugledal njen obraz, ki se mi je zdel kakor obraz madone, visok in nedosegljiv. Njenega telesa nisem opazil in se tudi ne spominjam, kakšna je bila. Če sem ji gledal v oči, sem občutil samo eno: nedopovedljivo srečo. Zamaknjen sem strmел vanjo kakor v sveto podobo. Še na misel mi ni prišlo, da bi je bil vreden ali da bi mi mogla vračati čuvstva. Takrat sem začel graditi velike načrte v bodočnost: hotel sem storiti nekaj čudovitega, še ne videnega. Vdajal sem se sanjarjenju, v tajnem upanju, da je vendarle mogoče, da bi jo kdaj dosegel. Če danes pogledam nazaj, se mi zdi — pozneje, v Celovcu mi je sama to potrdila, kolikor poznam ženske, seveda ne vem, koliko smem njenim besedam verjeti — da ji tudi jaz nisem bil povsem brezpomemben. Vendar kje bi si bil takrat predrznil, domišljati si kaj takega?! O enem pa sem prepričan, vkljub vsem poznejšim izkušnjam: da bi danes ne bil to, kar sem, če bi bila šla ljubezen med mano in Leno ono pot, ki jo gredo navadno druge ljubezni, čeprav vem, da bi bil doživel nemajhno razočaranje. Zadeva pa se je razmotala zame povsem nepričakovano, čeprav sicer precej vsakdanje. Prišel je neki Nemec, mlad inženjer, in dekle se je zagledalo vanj. Fant ni bil neumen, vzel je, kar se mu je ponujalo, in ko je bilo treba nositi posledice, jo je modro odkuril. Ko so mi povedali, da so vzeli Leno iz šole, ker pričakuje otroka, nisem ničesar razumel. Dolgo sem razmišljal sam pri sebi, kaj se je bilo prav za prav zgodilo, in ko sem začel polagoma razumevati, čeprav še zmerom nisem mogel prav verjeti, sem na svoje veliko začudenje opazil, kako se je z velikim notranjim bobnenjem zrušil svet v meni. — Črnil nisem besedice. Tudi solze nisem potočil. Samo glava mi je postala težka, kakor od silovitega udarca, in nič ni hotelo več vanjo. Skril sem se vase in zbežal v samoto. Takrat je začel nastajati v meni nov svet. Tajni, meni samemu neznani ventili so se odprli in na dan so začele vreti čudne, podtalne strasti. Kaj me je brigal še svet?! Kaj mi je bilo še do življenja?! Ko sem odšel čez kaki dve leti v podoficirsko šolo, sem bil že popolnoma izpremenjen. Svojim tovarišem-vojakom sem sledil v vseh razuzdanostih. Ni trajalo dolgo, pa sem bil že prvi med njimi. Izgubil sem vsako spoštovanje do ženske. Slika madone je zbledela v meni. Sedaj pa poslušaj čudo! Čim manj sem jih cenil, tem bolj sem bil cenjen, čim bolj sem jim lagal, tem bolj so mi verjele in čim bolj sem jih zaničeval, tem bolj sem se jim zdel visok in vreden ljubezni. Celó nesramnost je stopnjevala moj uspeh. Ker sem videl v njih predvsem še objekt uživanja, mi je bilo vsako sredstvo dobrodošlo, da sem ga dosegel. Od onega dogodka s kmetskim dekletom pa so mi postale ženske prava lovska strast. Psiho-

logi bi jo imenovali morda sadizem, vendar je to samo druga beseda za isto stvar. Potem je prišlo srečanje z Leno v Celovcu. Vzel sem si bil dopust in sem si hotel malo ogledati Koroško. Na postaji sem jo nenadoma srečal. Takoj sem jo spoznal. Rečem ti: prav tako sem zardel, kakor takrat, ko sem bil še šolarček. Pozdravil sem jo. Sprva je malo začudeno gledala, ko pa je videla, kdo sem, je tudi njo oblila rdečica. Zelo se me je razveselila. Moral sem k njej na stanovanje. Dobro sem poznal ženske. Niti za trenutek se nisem varal, kakšen poklic opravlja sedaj. Pri srcu mi je bilo tako, da bi se bil skoraj razjokal. Bilo bi prvič, odkar nisem bil več otrok. Toda zame ni bilo več pomoči. Postal sem že popolnoma drug človek. Ona je poznala moške, ni pa poznala moškega, ki jo je ljubil nekoč z vsem svetim ognjem mladosti. Te izkušnje še ni imela. Jaz sem ji jo dal. Nekaj ur sva bila srečna, prav za prav ne jaz, temveč samo ona. Jokala je. In na misel so ji prišle neumne besede: 'Ostani pri meni.' V tem trenutku so privrele v meni vse zverinske strasti na površje. Nekaj časa sem samo strmel vanjo, nesposoben, spregovoriti besedico. Potem sem stopil k njej in jo vsekali po licu. Na mizo sem vrgel nekaj bankovcev in odšel. Nič več nisem slišal o njej... Nekaj sem ti pozabil povedati. Pred nekoliko leti, še preden sem videl Leno v Celovcu, sem srečal v Zagrebu onega nemškega inženjerja, ki jo je zapeljal. Da bi mu bil kaj storil, sem imel sam že preveč na grbi. Pač pa sem bil toliko radoveden, da sem ga ogovoril. Ni se me več spominjal. Kaj sem bil takrat jaz zanj? Mušica. Pač pa si je bil Leno ohranil dobro v spominu. 'Skoraj bi bil takrat obtičal v kaši', je dejal z rahlim nasmeškom. 'Lena je bila čedno dekle. Škoda, da je bila neumna, kakor vse take goske. Morda bi pa ne bilo niti tako slabo, če bi se bil poročil z njo.' Tedaj šele sem v svoje največje začudenje opazil, da je bil njegov način govorjenja, da so bile njegove kretnje in celo zvok glasu popolnoma podobni mojemu. Njegov obraz je izražal nemir in nezadovoljstvo. Vraga! mi je prišlo na misel. Ali sem se bil od njega morda nehote nekoč navzel njegovih navad ali pa naju je neka sorodna usoda naredila podobna? Takrat so se mi naenkrat odprle oči za stvari, ki sem jih bil dotlej samo slutil. Smotreno sem začel opazovati življenje. Povsod sem srečaval njemu in sebi podobne, ljudi sem srečaval, ki so zdrknili iz družabnega reda, kakor kolesce od ure, čigar zobovje se več ne vlaga v ono splošnega kolesja, in ki se vrti le še okrog svoje lastne osi, kakor da bi bilo samo sebi cilj in zadnji namen. Videli sem lovce, preko zemlje dreveče, prebujene zveri in vojščake sem videl, hrabre in predrzne naskakovalce, ki jim je do lastnega življenja toliko kakor do raztrgane krpe. Videli sem može, od tajnih vzmeti sprožene,

podobne vihnim jezdecem iz Razodetja. Srečal sem jih, brate onih, ki so strgali strelo in ogenj z neba in ukradli naravi njene skrivnosti; nezadovoljneže sem videl, ki so se lotili, da popravijo božje stvarstvo in dadó človeku noge gazele in plavuti soma, one, ki so mu nateknili orlove peroti, strahovite čarovnike in zastrupljevalce. Videl sem jih, ki so prinesli red v kaos in omejili najprvo svojo lastno svobodo; one, ki so pisali zákone za močne in šibke, za može in žene. Velike postavodajalce sem videl in modrece. In še iz paradiža pregnane angele, groznega obličja, nikdar mirujoče, neprestano preko sveta potujoče. Videl sem jih, ki so jim bile meje našega planeta pretesne; iskali so poti na druga ozvezdja, polblazni, siloviti graditelji bodočnosti. Po njih sem slutil prihajati z ognjem in mečem opremljene, podobne bogovom boja, gospodarje Vzhoda in Zahoda. Rečem ti: že sem jih srečal, ki bodo preplavili zemljo z novimi pokolji in z novo krvjo, izumitelje peklenskih strojev, predhodnike in oznanjevalce strašnih katastrof in nedopovedljivih svetovnih potresov. V temnih nočeh sem slišal klicarje novega Duha, polblazne demone, nad močvirji blodeče pošasti... In vendar! Skozi vsa ta čudna, napol resnična, napol sanjska videnja je neprenehoma gledal vame eden in isti obraz: obraz žene, čist in svetel, podoben onemu, ki sem ga zrl v svoji mladosti. Povsod in neprestano ga iščem in begam za njim. In ko mislim, da sem ga našel, se mi podoba nenadoma razblini in ves sem nesrečen in nezadovoljen. Samo včasih, v sanjah se mi prikaže v čudoviti jasnosti. Je to obraz madone in Lene obenem. A že pride nov dan in novo vrvenje me potegne vase. Videl boš: nekoč jo uberem še v tujsko legijo ali kam na Vzhod. Kaj jaz vem, zakaj. Tja me vleče. V takih trenutkih me zgrabijo vizije skoraj z blazno močjo. Zazdi se mi, da sem tudi jaz eden izmed onih preko sveta vihrajočih jezdecov, ki napovedujejo nove, še nevidene strahote, da sem tudi jaz iz tečajev izmaknjeno kolo, ki se je začelo samo od sebe vrteti, sejalec nemira in spočetnik novega svetovnega reda... Čuješ? Žvižg lokomotive. Moj vlak prihaja. Tvoj pride takoj za njim. Izpijva naglo, kar nama je še v kozarcih ostalo. Deset let se nisva videla in deset let se morda zopet ne bova. Pozabi, kar sem ti govoril. Malo je storilo vino, malo tudi veselje nad nepričakovanim svidenjem. Če pa bi slučajno kedaj kaj slišal o meni, kaj posebnega mislim, potem se pa kar spomni mojih besed. Glej! Še vedno tičim v okovih družabnosti. Toda potreben je samo neznan sunek, pa stopim na cesto. In potem bom prost. Okoli lastne osi se vrteče kolo. Svet v svetovju. Česa naj se bojim? Ali morem kaj izgubiti? ... Zdravo! In upam: na svidenje! ..."

S temi besedami se je poslovil od mene. Skočil je v voz in se preril skozi gručo ljudi na hodniku. Še enkrat mi je mahnil z roko v pozdrav. Vlak je zapiskal in železno kolesje — noga gazele — se je začelo z velikim ropotom vedno hitreje pomikati.

Ljudje so se razkropili in nenadoma sem se znašel sam na peronu. Pogledal sem v nebo. Oblaki so se trgali in lezli po njem kakor ogromne, sive pošasti . . . Od nekod iz mesta je zadonel zvok trobente. Slišal sem koračnico in tedaj se mi je zazdelo, da mi prihaja na uho odmev v strnjenih vrstah korakajočih mož. Čulo se je tudi žvenketanje orožja. V dušo se mi je vselil nemir . . .

Skoro sem bil tudi jaz na potu.

OBZORNIK

ZA JASNOST OSNOVNIH POJMOV

(Opombe k Vodnikovemu članku „Pot v tempelj“, Dom in svet, 1930., 9. števil.)

Vodnikov članek je izpoved in program: izpoved, kolikor se avtor priznava k nekemu nekoliko mističnemu verskemu naziranju, program pa, kolikor hoče začrtati smernice teoretični in praktični dejavnosti novega roda. Versko in mistično avtorjevo prepričanje se odteza objektivni presoji in je za naša nadaljnja izvajanja brezpomembno. Ni pa tako z njegovimi programatičnimi izjavami, kolikor govore našemu razumu, to se pravi teoretskim zmožnostim našega duha, z razlogi, ki presegajo zgolj subjektivno območje. Ti razlogi hočejo veljati za objektivne resnice in so zaradi tega podvrženi kritični, umstveni presoji. A tudi v tem oziru bomo omejili svojo analizo samo na nekatere temeljne pojme, na katerih gradi avtor svoj svetovni nazor. Mislimo namreč, da je taka samoomejitev *npravstvena* dolžnost, kadar gre za pojme, v katere je človeštvo položilo izkustvo večtisočletnega naporenega iskanja. Analiza teh maloštevilnih pojmov, ki prevevajo ves duševni razvoj človeštva, presega zmožnosti enega samega življenja. Radi tega ne gre, da se z njimi igramo, čeprav v mladostnem ognju, kakor žonglerji s kroglicami: zadržati nas morata spoštovanje pred človeškim trpljenjem v preteklosti, ki je za take pojme umiralo, in čut odgovornosti pred bodočnostjo, ki ji bomo morali polagati račune za našo dejavnost v sedanjosti.

Ta čut odgovornosti in to spoštovanje bi nas morala predvsem varovati prenašanih sodb in sintez, ki so neizbežne, kadar se raziskovanje nanaša na take višine, da besede spričo svoje splošnosti sploh nič več ne pomenijo ali pa so izpostavljene najrazličnejšemu in celo protislovnemu tolmačenju. In predvsem *program* bi moral biti jasno in točno začrtan, ako naj služi svojemu namenu in kaže pot v bodočnost, ki sloni na faktičnih premisah preteklosti in sedanjosti. Prav zaradi tega, ker nas preteklost in sedanjost ne zadovoljujeta, delamo programe za bodočnost: odtod važnost pravilne zgodovinske sinteze in